

TEHNICI ALE GUVERNAMENTALITĂȚII ȘI GRIJA DE SINE

Angela POPA

În cursurile susținute la College de France, între anii 1977-1980, Michel Foucault introduce un concept nou – *guvernamentalitate*, care întrunește noțiunile de *guvernare* și *mentalitate*, adică *arta de a guverna* și *stiluri de gândire*. Guvernamentalitatea dezvoltă o nouă înțelegere despre putere și vizează atât forme de control social prin intermediul instituțiilor, precum și forme de cunoaștere. Foucault definește guvernamentalitatea ca artă a guvernării care nu se limitează doar la politica exersată de către stat, ci presupune un concept mult mai extins.

Guvernamentalitatea are loc atât în contextul statal, cât și în afara lui, și presupune strategii, tactici, autorități statale și nonstatale care caută să disciplineze comportamentul uman individual sau colectiv cu intenția de a asigura bunăstare fiecăruia. Aceasta include modul de interacțiune cu celălalt și modul de înțelegere de sine, interpretarea obiceiurilor, modalităților de gândire și de acțiune. Între relațiile de dominație și jocurile strategice se află tehnologiile guvernamentale. Raționalitatea guvernamentalității este instrumentalizată prin intermediul unor mecanisme practice, calcule, proceduri și documente, prin care autoritățile încearcă să formeze, normalizeze și instrumentalizeze conduita indivizilor, gândirea, deciziile, aspirațiile, în vederea obținerii unor obiective pe care ei le consideră dezirabile [1]. Guvernamentalitatea scoate în evidență orice efort rațional de a influența sau ghida comportamentul celorlalți, acționând asupra speranțelor și dorințelor lor.

Foucault extinde conceptul de guvernamentalitate asupra celor trei domenii de cercetare: *investigarea istorică a practicilor discursive* (ce permite urmărirea formării cunoștințelor și aplicarea metodelor de cunoaștere); *investigarea relațiilor de putere* (care sunt percepute ca strategii deschise ale puterii, iar puterea – ca un proces productiv și pozitiv); *investigarea relațiilor etice* (forme și modalități de raportare la sine prin care individul se construiește și se identifică ca subiect al mai multor adevăruri). Din cele relatate, rezultă că guvernamentalitatea este o matrice discursivă care a dus la formarea subiectului modern. Scopul urmărit de Foucault nu este propriu-zis gestionarea statului, ci mai curând modul de constituire, de formare a indivizilor. Autorul atrage atenția, pe de o parte, asupra comportamentelor care urmează a fi influențate, ghidate și chiar modificate, indiferent dacă este vorba de un singur individ sau grupuri de indivizi, iar pe de altă parte, se referă la forme decizionale ce sunt promovate de către instituțiile statale. Prima interpretare presupune formarea unei atitudini a individului față de sine însuși (această atitudine se formează prin relații de genul învățător – elev,

părinte – copil, antrenor – sportiv etc.), iar a doua interpretare implică multiple relații și niveluri de guvernare care impun diferite forme de subiectivare. A governa nu înseamnă a forța indivizii să facă ceea ce spune guvernatorul, ci este vorba de un echilibru între complementaritate și conflict, între tehnicile care asigură coerciție și procesele prin care sinele este construit sau automodificat.

Transformarea puterii din una represivă în una productivă, precum și din putere suverană în bioputere, a dus la elaborarea strategiilor de guvernare ce au permis controlul eficient asupra teritoriului și a populației, acționând atât asupra individului, cât și asupra corpului social [2].

În cursul din 1976 – *Il faut defendre la societe*, Foucault afirmă că biopolitica speciei umane este bazată pe distincția între tehnologia disciplinară a corpului și cea regulatorie a vieții (tehnologie de securitate), astfel mutarea interesului dinspre corpul biologic spre caracteristicile populației au generat apariția tehnologiilor nondisciplinare de reglementare și are loc trecerea de la guvernarea corpurilor la guvernarea de sine. Dezvoltarea tehnicilor nondisciplinare îi permite lui Foucault trecerea la tehnici de sine, care deja nu mai vizează corpul biologic, ci subiectul, subiectul cunoașterii. Drept exemplu servește lucrarea *Istoria sexualității*, unde are loc trecerea de la tehnici ale corpului (conceptul de sexualitate interpretat mai curând ca o *scientia sexualis*) la tehnici de sine (*ars erotica*).

Conceptul de guvernamentalitate suferă o transformare și, cum afirmă Burchell Graham [3], introducerea ideilor de tehnici de sine implică o ruptură a legăturii dintre subiectivare și supunere. Până la acest moment, guvernamentalitatea presupunea practici adresate individului. Fără a-l individualiza însă, el este un mecanism care funcționează singur, fiind reprodus și perpetuat în practicile cotidiene, fără a avea nevoie de o impunere legală. În cursul *Les techniques du soi*, filosofului francez investighează „tehnicile specifice pe care oamenii le utilizează pentru a înțelege ceea ce sunt”[4]. Aceste tehnici sunt împărțite, la rândul lor, în patru categorii. Pe de o parte, este vorba de *tehnici de producere*, transformare sau manipulare a obiectelor; a doua categorie vizează *tehnici de manipulare a semnelor*, cu ajutorul cărora are loc producerea de semnificații; a treia categorie – *tehnici de putere*, care au la bază obiectivarea subiectului, supunerea lui la reguli și norme; a patra categorie presupune *tehnici ale sinelui*, „care permit indivizilor să efectueze, singuri sau cu ajutorul celorlalți, un număr oarecare de operații asupra corpului și sufletului lor, gândurilor lor, conduitei lor și modului lor de a fi; să se transforme, de asemenea, pentru a atinge o stare oarecare de fericire, de puritate, de înțelepciune, de perfecțiune sau de nemurire”[5, p.785]. Cu alte cuvinte, tehnicile de sine sunt acele operații specifice prin care individul se înțelege pe sine ca fiind perfectibil, modelabil

în vederea unor valori considerate la un moment dat ca țel al formării, pentru acesta este suficient să reformulăm expresia *cunoaște-te pe tine însuși* cu *ce fac eu cu mine însumi* [6, p.134]. Raportarea la sine ia forma unei modelări a sinelui, fie în vederea unei cunoașteri a adevărului despre sine, fie a slujirii unui ideal estetic înțeles ca scop al vieții.

Foucault analizează două principii practicate de către gânditorii antici: *grija de sine (epimeleia heautou)* și cunoașterea de sine (*gnothi seauton*). Deși par a fi similare, aceste două practici vizează două forme diferite de adevăr și, respectiv, constituie semnificații diferite ale subiectului. Principiul griii de sine ține de o estetică a existenței, unde adevărul este obținut și asimilat din interior, al doilea principiu – cunoașterea de sine – presupune o lege morală externă care implică renunțare la sine și care a fost preluat și răspândit de tradiția creștină în perioada medievală. Filosoful francez vorbește despre cultivarea artei de existență care va implica „practici reflectate și voluntare prin care oamenii își fixează reguli de conduită prin care caută să se transforme ei înșiși, să-și schimbe ființa singulară și de a face din propria viață o lucrare, care comportă anumite valori estetice și care răspunde la anumite criterii ale stilului de viață...

Aceste *arte ale existenței*, aceste *tehnici de sine* au pierdut din importanță și din autonomie din moment ce au fost integrate cu creștinismul, în exercițiul puterii pastorale, apoi în practici de tip educativ, medical sau psihologic. Fără nici o îndoială, există totuși posibilitatea de a relua lunga istorie a acestor estetici ale existenței și aceste tehnologii ale sinelui” [7, p.16-17].

În concluzie, putem afirma că opera faucaltiană reprezintă o continuă căutare a formelor imanente ale subiectului, iar investigațiile realizate nu sunt decât condiții și posibilități de transformare a subiectului.

Referințe:

1. MILLER, P., Rose N. Governing economic life. In: *Economy and Society*, 1990, vol. 19, Issue 1, p. 1-31.
2. FOUCAULT, M. *La naissance de la médecine sociale/Dits et Ecrits*, 1976-1979. Paris: Gallimard, 1994, t.III.
3. BURCHELL, G., GORDON, C., MILLER, P. *The Foucault Effect, Studies in Governmentality*. The University of Chicago Press, 1991.
4. FOUCAULT, M. *Les techniques de soi/Dits et Ecrits*, 1980-1988. Paris: Gallimard, 1994. t.IV.
5. FOUCAULT, M. *Les techniques de soi/Dits et Ecrits*, 1980-1988. Paris: Gallimard, 1994, t.IV. p.785
6. FOUCAULT, M. *Subjectivité et vérité, Resume des cours*, 1980-81. Paris, Gallimard/Seuil, 2014, p.134.
7. FOUCAULT, M. *L'Usage de plaisirs*. Paris: Gallimard, 1984, p.16-17.